

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/372482917>

A KARD ÉS A LÁNDZSA TANÍTÁSA – NŐK NEVELÉSÉNEK EGY SZEGMENSE A JAPÁN HARCMŰVÉSZETEK ASPEKTUSÁBÓL 1837 ÉS 1868 KÖZÖTT

Chapter · July 2023

CITATIONS

0

READS

39

1 author:

Vida Gergő

University of Sopron

22 PUBLICATIONS 11 CITATIONS

SEE PROFILE

A TANULÁS-TANÍTÁS RÉGI ÉS ÚJABB GYAKORLATI ÉS TÖRTÉNETI VONATKOZÁSAI

*A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága
Neveléstudományi Szakbizottságának szakmai kötete*

Székesfehérvár, 2023

A TANULÁS-TANÍTÁS RÉGI ÉS ÚJABB GYAKORLATI ÉS TÖRTÉNETI VONATKOZÁSAI

*A Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága
Neveléstudományi Szakbizottságának szakmai kötete*

A tanulás-tanítás régi és újabb gyakorlati és történeti vonatkozásai

Szerkesztők:

Sipos Judit és Boldizsár Boglárka

Lektorok:

Boldizsár Boglárka, Sipos Judit, Petzné Tóth Szilvia, Dőryné Zábrádi Orsolya, Csendesné Cseri Kinga

Kiadó:

Magyar Tudományos Akadémia Veszprémi Területi Bizottsága, Neveléstudományi Szakbizottság

Felelős kiadó:

Szabó Péter

Kiadó címe:

8200 Veszprém, Vár utca 37.

ISBN 978-963-7385-98-8

Címlapfotó:

Pixabay

A kötetet és a borítót tervezte:

Bessenyei János

Nyomdai kivitelezés:

Quadrat '64

Vida Gergő

A KARD ÉS A LÁNDZSA TANÍTÁSA NŐK NEVELÉSÉNEK EGY SZEGMENSE A JAPÁN HARCMŰVÉSZETEK ASPEKTUSÁBÓL 1837 ÉS 1868 KÖZÖTT

Absztrakt

A japán lándzsa, naginata, a japán kultúra és a nők közös harcművészet oktatásának megkerülhetetlen része (Friday & Seki, 1997). Kutatásunk előtt nem volt ismert, hogy mindez egyetlen harcművészeti ág kísérleti programjaként indult 1837–1868 között. Jelenleg népszerű sportág, ahol a többi sporttól eltérően férfiak és nők is versenyezhetnek egymás ellen. Számos további elemmel bővült azóta is ez a rendszer. Kutatásunkat szinkrón szempontok alapján a nők harcművészeti nevelésével kapcsolatban végeztük a problémátörténeti csomópontok (naginata oktatás kezdete) beazonosításával. Ehhez ikonográfiai elemzést végeztünk, valamint másodlagos források elemzését végeztük el. A kutatás része volt, hogy a popkultúrából ráépült téves elemeket és sztereotípiákat leválaszthassuk és választ találjunk arra, hogy miként lett a hazafias nevelés, hős toposz, valamint a nőnevelés egy releváns szegmense. A kutatást a kard és lándzsavívás mozgás anyagának elemzése felől indítottuk, a vonatkozó pedagógiai, módszertani elemeket kerestük, hogy miként oktatható tovább napjainkban is. Eredményeinkre alapozottan sikeresen beazonosítottuk a nők formális harcművészeti nevelésének valós kezdetét és céljait a japán harcművészetekkel kapcsolatban.

Kulcsszavak: nőnevelés; harcművészet; oktatás

Gergő Vida

TRADITION AND PATRIOTISM – ONE SEGMENT OF THE JAPANESE FEMALE EDUCATION BETWEEN 1837 AND 1868

Abstract

Naginata, the Japanese spear is an unavoidable part of the Japanese martial arts education (with weapons) of women and it is part of the Japanese culture and history (Friday & Seki, 1997). Prior to our research, it was unknown that naginata education for women had started as an experimental program of one

martial art style between 1837 and 1868. Nowadays, it is a popular sport where women and men can also compete against each other. Since then many other elements have been added to this system. Identifying the pop-cultural elements and stereotypes attached to naginata education was part of our research because we were looking for answers about how it became the part of patriotic education and heroic mythology and how it has evolved into a relevant segment of Japanese female education. Our research started with the analysis of the kinetic system, which was used in the sword and spear fight curriculum. We were searching the relevant pedagogical and methodological elements to find out how it could be possible to keep up this tradition nowadays as well.

Keywords: female education, martial arts, education

Bevezetés

A bemutatott kutatás során rendelkezésre álló képi és szöveganyag mind mennyiségét, mind forrását tekintve is korlátozottan alkalmas tudományos kutatásra, mely a vizsgálat tervezésére és kivitelezésére is hatással volt. A levonható következtetések érvényességét is alapvetően befolyásolja mindez. Ennek ellenére is releváns eredményeket kaptunk ugyanis a kutatás fókuszát és módszertanát a rendelkezésre álló források köréhez igazítottuk.

A japán harcművészethez kapcsolható fogalmaktisztázásaindokolható ugyanis az, hogy mit értünk harcművészet, sport és hagyomány alatt, nem mindig igazodik konzekvens fogalomhasználathoz vagy kutatási eredményekhez. Kutatásunk kifejezetten a japán harcművészetek fegyveres, főként kardvívással foglalkozó irányzatának vizsgálatából indult. A küzdősportokkal ekvivalens fogalomként megjelenik ugyan a küzdőjáték (Varga, 1971), de ez nem értelmezhető a japán kardvívásra, mely kutatásunk egyik fókusza. A hazai tudományos kutatások is az eszköz nélküli rendszerektől indítják vizsgálódásukat (Morvai-Sey, 2011).

A kutatás elvégzésének relevanciáját az igazolja, hogy hazánkban, ahogy Európa többi országában is megfigyelhető, hogy egyre bővül a japán, főként fegyverrel végzett harcművészetek és tradíciók gyakorlása. Rendszeresebb az ezzel kapcsolatos nemzeti és nemzetközi rendezvények. Nem reprezentatív felmérés alapján (Vida, 2014) hazánkban is tízezer feletti azoknak a száma, akik valamilyen formában korabeli japán szűrő-, vágó- és vagy ütőfegyverek forgatását gyakorolják. Ezek egy része törvényileg szabályozott módon történik, ami a sport területére vonatkoztatható. Egy jelentős része azonban minden fajta törvényi és szakmai szabályozást mellőzve működik és pedagógiai megfontolásoktól is mentes.

Túlzott leegyszerűsítés lenne azt mondani, hogy a harcművészetek a japán kultúra része, bár részben nem is vitatható (Oosterling, 2011). A japán harcművészetek és tradíciók részei a japán kultúrának (Sato, 2009). Az, hogy a japán harcművészetek fennmaradtak a mai napig, feltételezhetően arra is

visszavezethető, hogy az oktatási és nevelési rendszer részévé is vált és így valóban a kultúra szerves része (Kéri, 2010). A kultúrába történő szoros implementáció pedig adhat egyfajta szabályozott keretet a fegyverekkel történő gyakorlásnak. Ez azonban nem mondható el a hazai gyakorlókról vagy sehol Japánon kívül, hiszen teljes egészében nem importálták a japán kultúrát és történelmet és ez képtelenség is lenne. Egyedül azt emelték át, amit relevánsnak gondoltak adott fegyverforgatás aspektusából. Kérdés tehát, hogy a helyi sajátosságok és a gyakorlatok ismétlése mennyire kompenzálhatja a japán kultúrában megbúvó és rejtett szabályzó faktorokat.

Célunk, hogy megmutassuk egy harcművészeti ág létrejöttét és fennmaradását napjainkig, mely a nőnevelés szempontjából sem irreleváns.

1. Fejezet: Relevancia és tudományterületi besorolás, módszertan és mintavételezés

Az általunk elvégzett kutatás az MTA tudományterületi nomenklatúrája alapján a Humán- és Társadalomtudományokon belül a II. osztályba sorolható, a Neveléstudományon belül a Pedagógiatörténet és összehasonlító pedagógia területhez. Kapcsolódó területként érintettük az I. osztályon belül található Orientalisztika, Távol-keleti nyelvek és kultúrák területét is, hiszen a nőtörténet egy lehatárolható szegmensét vizsgáltuk neveléstudományi, pedagógiai fókuszú megközelítéssel. Alapvetően arra kerestük a választ, hogy mikor alakult ki a nők formális, japán harcművészeti oktatása, illetve milyen célhoz rendelve. Emellett a potenciális kapcsolódási pontokat is feljegyeztük. A kérdésfelvetés relevanciája azzal érvelhető, hogy nem reprezentatív kutatások alapján (Vida, 2014) a japán fegyveres harcművészetek gyakorlása egyre népszerűbb Japánon kívül, ráadásul bizonytalan módszertani keretrendszerhez igazodik.

Kutatásunk során szinkrón szempontokat követve fókuszáltunk a nők harcművészeti nevelésére a releváns problémátörténeti csomópontok (pl.: harcművészeti oktatás kezdete) beazonosítása mentén. Tekintve a források szűk körét a jelenleg csak korlátozottan fellelhető és hozzáférhető családi archívumokban megtalálható tekerccsekre is kiterjesztve a kutatást az elérhető forrásokon kívül. A másodlagos, német, angol, spanyol és magyar nyelvű források elemzése volt az adatok másik forrása. A kutatás teljes intervalluma 2007 és 2022 között időszakhoz köthető. Valamennyi erőforrást saját forrásból biztosítottunk, beleértve a források digitalizálását és a hozzá szükséges eszközök biztosítását is. A források felkutatásának valamennyi költségét is saját forrásokból fedeztük, mely a Japánon belül végzett kutatómunkát is magába foglalta.

Kutatásaink során tehát arra kerestük a választ, hogy a nők harcművészeti oktatásának „intézményes” kerete és keretrendszere mikor és hogyan alakult ki és miért egy adott stílushoz, a *Jikishinkage-ryu*-hoz köthetően. Emellett

vizsgáltuk, hogy illetve, hogy mindez az említett harcművészeti rendszer mozgásanyagára is visszavezethető-e.

2. Fejezet: Fogalmi lehatárolás - a japán kardvívás fogalma, helye és helyzete a XXI. században

Egyes források szerint (Friday & Seki, 1997) a japán történelem során először a Kr. u. VII. században jelent meg rendszerbe foglalva kardvívó irányzat. Ez azonban több tekintetben is túl korainak tűnik és az említett szerzők szerint is vitatott. Ami viszont biztos, hogy a XVI. században már kialakult a kardvívás tudás- és ismeretanyagának rendszerezése és annak több elemében vallási és beavatási szertartásokkal övezett tradíciója és rögzített módszertana (Friday & Seki, 1997). Mindez kutatásunk szempontjából is releváns, ugyanis az elsőként kialakult három¹ nagy irányzatok egyike a *Jikishinkage ryu* stílus, mely a nőneveléssel kapcsolatos felvetésünkhöz is köthető. Vizsgálatunk másik oka, hogy a *Jikishinkage ryu* stílust Magyarország több pontján 1998 óta magyar oktatók oktatják. Időszakosan japán mester is oktatta és Magyarországról kiindulva létrejött egyesület Szlovákiában, Csehországban, Németországban és Spanyolországban is.

A japán kardvívás fogalmi lehatárolása azzal indokolható, hogy érthetővé váljon a téma sport-, neveléstudományi és nőnevelési kapcsolatrendszere. A japán kardvívás ugyanis sportként, egyesületi formában és szabályozott keretek között ma is gyakorolható, akár Magyarországon is. Ezt nevezzük kendónak. A *kendo*, az *iaido* megfeleltetése és mint sport létezik a hazai diskurzusban is (Erdély, 2012). Ez a fajta sportrendszer azonban más fókuszokkal bír, mint a tradicionális kardvívó rendszer. Azonban a kendón kívüli kardvívás közel sem szabályozott vagy szabályozható. Alapvetés, hogy a *kendo* a japán karddal történő gyakorlásra fókuszál, így nem az emberi élet kioltását célzó metódusokat oktatják, hanem szabályozott sport keretieken belül gyakorolnak. Ezzel szemben, vagy inkább mellette, fennmaradt a *kenjutsu* is. Melynek célja az ellenfél legrövidebb, leggyorsabb úton történő megsebesítése, lefegyverzése, de leginkább életének kioltása. A két paradigma, a *kendo* és a *kenjutsu* (és az *iaido*²) valójában egymás nélkül értelmezhetetlen és hiába a törekvés a fegyverek pacifikálására, a japán kard és a többi szúró - és vágófegyver eredeti célja az emberi élet hatékony kioltása, nem pedig sporttevékenység. A *do* (道) és a *jutsu* (術) írásjel jelentése, különböző értelmezése is erre utal. A *do* fordítható „útnak”, még a *jutsu* „módszernek”. Ha a kard „*ken*” szó után tesszük ezt a két kifejezést, érthető, hogy az adott mozgásanyagának mi a célja.

Mindez számtalan harcművészeti és filozófiai fejtegetés témája is (Taisen,

¹ Kashima-Shinryu, Kage no ryu, Shinkage ryu (Friday & Seki, 1997).

² A kard tokból történő hatékony kirántásának művészete (Erdély, 2012)

2008), melyhez kutatásunk fókuszja miatt nem csatlakozunk. Látható, hogy a japán kardvívás fogalma kettős. Egyik filozófiai megfontolásokra és a sportcélokra helyezi a hangsúlyt, a másik pedig kifejezetten a „régikola”, azaz a „*ko-ryū*”³ (Skoss, 1997). Ez az aspektusa a japán kardvívásnak, mely a „módszerekre” azaz a „*jutsu*”-ra fókuszál. Bármennyire is áthatja a vallási, filozófiai megfontolás, alapvetően az emberi élet kioltását célozza és oktatja. Feltételezésünk szerint a kettő irányzat szándékos összekeverése, összemossa történt az elmúlt évszázad során, hiszen Japánon kívüli elterjedésénél kevésbé lett volna indokolható halált okozó technikák oktatása, akár gyermekeknek is.

A Meidzsi-restauráció során és közvetlenül előtte is a harcos réteg pacifikálása kardinálissá vált ugyanis a tettelegességig fajuló párviadatok, gyilkosságok száma emelkedett. Emellett a feudalizmus megszűnése után nem is vált érvelhetővé. Így a kardvívás mint meditációs és az identifikáció eszköze került a gyakorlás középpontjába. A harcos, mint az önfegyelem eszményi megtestesítője került fókuszba, ameddig korábban a háborús elvárások mást tükröztek (Sato, 2009). A kardhasználat kifejezetten tiltottá vált, ahogy a viselése is (Beasley, 2018). Részben ez indukálta az utolsó nagy szamurájlázadást ugyanis az alapvető joguktól, a kard viselésétől és a harcosoknak járó havi rizsadagtól fosztották meg a szamurájok kasztját. A kardnak így új szerepet kellett találni, mely már mint – lelki önfejlesztő eszköz jelent meg, mely a békét őrzi és segíti annak fenntartását – és mely lehetővé tette a II. világháború után is a japán harcművészetek, főleg a pusztakezes rendszerek fennmaradását és elterjedését. A II. világháború lezárását követő amerikai megszállás után tovább szigorodott a fegyveres technikák és önmagában a japán kard birtoklása is. A gyakorlás így titokban folyt. Az amerikai megszállás egy ideje alatt nem is lehetett harcművészetet gyakorolni és a kardokat is begyűjtötték (Vida, 2014; Vida 2022), egyes harcművészeti irányzatok ennek ellenére is túléltek ezt a periódust, mégpedig sportba ágyazva, rejtve a fegyveres harcművészet elemeit.

Magyarországon már 1907-ben megjelent a dzsúdóval⁴ kapcsolatos könyv, ráadásul magyar nyelven (Speidl, 1907), mely már ebbe a trendbe illeszkedik, jóval megelőzve a japán harcművészetek későbbi elterjedését és csatlakozik a japán neveléstörténet egyes elemeinek hazai megjelenésének sorába (Kéri, 2010). A későbbi hullámok Magyarországon az 1980-as években, majd még később, a 2000-es években is érzékelhetők a harcművészetekkel kapcsolatban. A dzsúdó az 1998-as NAT-ba is bekerült (Morva-Sey, 2011) és abban folyamatosan helyet kapott. A dzsúdó azonban ugyanúgy rendelkezik a *jujutsu* elemeivel, mely a *kendo* és *kenjutsu* analógiáját használva értelmezhető. A *jujutsu*-t eredetileg nem sportértéke miatt oktatták, hanem az ellenfél vagy ellenség pusztá kézzel

³ A *ko-ryū* avagy régi irányzat jelentése, hogy 1868 előtt létrejött fegyverforgatási stílus (Skoss, 1997).

⁴ Hazánkban a judo cselgáncs néven is elterjedt (Plavec, 1988), mely fogalmi meghatározás helyessége ma is vita kérdése. Említése azonban indokolható a fogalmi lehatárolás tekintetében.

történő legyőzésének hatékony módszereként és először a dzsúdó őseként jelent meg formális keretek között. Ez azonban sportként nem volt oktatható, hiszen a gyakorlatok kivitelezése a másik testi épségét veszélyeztette, valós célja is ez volt, hogy sérülést vagy halált okozzon.

Vélhetően az oktatóknak a sport és a harcművészet rendszere közötti váltás nem okozott nehézséget és pontosan tudhatták, hogy mikor és hol kell megállítani a mozdulatot vagy miként kell módosítani. Így fennmaradhatott a harcművészet és tradíció között a különbség. Először 1899-ben kezdték meg a harcművészeti oktatást iskolákban, 10 évvel az utolsó szamurájlázadás harcai után, a javarészt azt túlélő harcosok. Nem kétséges ugyan, hogy megfelelő metódusok és pedagógiai rendszer alkalmazásával a teljes rendszer továbbadható napjainkban is, de ahogy arra korábban utaltunk, sajnos a rendszerek egymástól is elszigetelten kerültek Japánból nyugatra és már nem egykori szamurájok közvetítésével. Így a japán kultúra egy szűk, de jelentős szegmense a harcosok sajátos nézőpontja nem biztos, hogy eljutott a végfelhasználókhoz nyugatra. Tekintve, hogy a kardforgatási ismeretek és mozdulatok korábban stratégiai előnyt jelenthettek a csatatereken ezek többsége adott irányzatokon, stílusokon belül szigorú titok volt és egy részük szóbeli átadás útján jutott csak a tanulókhöz. Nyugati fókuszról értelmezhető pedagógiai módszertan az oktatáshoz tehát eredetileg nem kapcsolódott. A vallási kapcsolódások szövevényes rendszere pedig az akkori japán hétköznapiakhoz kapcsolódott, magától értetődő volt, ezért lejegyzésre azok sem kerültek. A stratégiai előny megtartása miatt titkos, kódolt szövegek, a vallási háttér egy része így örökre elveszett ugyanis a dekódoláshoz szükséges ismeretek elvesztek, japán társadalmi, vallási élete pedig azóta jelentősen átalakult. Ez a *Jikishinkage ryu* rendszerét is érinti. A kutatás során ez jelentős nehezítő tényező volt. Ezek alapján feltételezzük azt is, hogy Európába már csak nagyon szűrt tartalmak jutottak el és a kutatás során tapasztaltuk, hogy a ma élő mesterek sem tudják már ezen szövegek egy részét dekódolni. Egyedül a mozgásanyag maradt fent és pár szóbeli hagyomány átadása.

3. Fejezet: Eredményeink, a japán kardvívás és a *naginata*⁵ kapcsolata

A fogalmi bizonytalanságból több téves felvetés és nézet épült rá a japán harcművészetekre (Sato, 2009). Mivel ezek egy része már a II. világháborús japán propaganda szándékos csúsztatása volt (Bloomberg, 2001), sokan tradicionális nézetként tekintenek ezekre. A másodlagos forrásokra alapozva mindez

⁵ A *naginata* egy alabárd szerű szálfegyver, melynek elődje kínai hatásra került Japánba már a VIII. században. A japán változat már az eredetitől jelentősen eltér. Legelterjedtebb fegyverként a XII. és XIV. században alkalmazták. Később is felbukkan a japán történelemben, mint harctéren felhasznált eszköz.

igazolható is. Egyes értelmezések ráadásul a japán kardvívással kapcsolatban kifejezetten akadályozták a hatékony fogalmi lehatárolást.

A neveléstudományi kapcsolat abban áll, hogy ismert tény az, hogy a harcosok osztályába tartozó gyermekek Japánban komplex nevelést kaptak, mely rendszer egészen a Meidzsi-restuarációig fennmaradt a kora középkortól (Beasley, 2018). Ez a nevelés több elemében különbözött attól függően is, hogy lány vagy fiú volt-e az adott gyermek. A harcosok hierarchiájában (Totman, 1998) betöltött pozíció szerint is különbözött, hogy mire és miként oktatják a gyermekeket. A *Jikishinkage ryu* rendszerén belül két alágazat van, egyik a magasabb, még a másik az alacsonyabb rangú szamurájok számára (Vida, 2014). XIX. század végére ez már több elemében csak formáságnak számított a közel háromszáz éve tartó békének köszönhetően (Teruko, 1991). A harcművészetek teljes palettáján kaptak kiképzést a fiú gyerekek, ebbe beletartozott a kardvívás és a szálfegyverekkel, íjjal történő harc módszerének elsajátítása, ahogyan a lovaglás és birkózás is (Vida, 2014). A lányok harcművészeti neveléséről kevesebbet tudni. A japán neveléstörténet hazánkban is jól feltárt kérdéskör és hosszabb múltra tekint vissza (Kéri, 2010). Ezek a források azonban nem tekintenek vissza a XIV. századig, amikor is megkezdődött a japán harcművészetek létrejötte, így csak közvetve és elszórtan találunk információkat erről az időszakról. A japán kardvívás vizsgálata így többet elárulhat erről a korszakról. Kutatásunk során ennek ellenére is a legkorábbi forrás egy 1789-ben írt, családi gyűjteményben fellelhető vizsgatekercs, melyben a technikákat is felsorolják.

A másodlagos forráselemzésre támaszkodva, illetve a vizsgált stílus első tankönyvét⁶ tekintve is, mely a stílus kialakulása után közel kétszáz évvel született, sem a konfucianizmus, sem a buddhizmus nem tette lehetővé a nők, lányok hivatalos és tömeges részvételét a harcművészeti oktatásban a XIV. és a XVII. század között (Faure, 2003). Olykor-olykor felmerül egy-egy hősi harcos nő története, mint amilyen *Tomoe Gozen*⁷ is. Egyes vélekedések szerint a japán szamurájpáncél arcot takaró maszk része is azt a célt szolgálja, hogy elrejtse, ha esetleg női harcos bújt meg a páncélban, azonban ez sokkal inkább téves és a pop-kultúrából származó érvelés. Az említett páncélban valójában ehhez semmi köze. A japán kardvívó mesterek felsorolása során sem találkozunk egyetlen női névvel sem (Szugavara, 2005). Ez is az egyik oka annak, hogy nem tudjuk jelen kutatásunkat a diakronikus (kronológiai, történeti értelemben vett) és szinkronisztikus kutatásnak megfeleltetni (Kéri, 1997) ugyanis annyira elenyésző forrás áll a rendelkezésünkre, illetve a források egy része nem lejegyzett, hanem szójhagyomány útján terjedő történet. A két paradigma között mozgás jellemzi kutatásunk folyamatát.

⁶ Saito Akinobu [齋藤明信] 1903, *Jikishinkageryu Kenjutsu Gokui Kyoju Zukai* [直心影流剣術極意教授図解]

⁷ Tomoe Gozen a japán történelem és irodalom egy híres és kedvelt epikus alakja, egy hősi női harcos, aki félig legendás, félig valós alakja a szamuráj történelemnek a XIV. századból (Nussbaum & Käthe, 2005).

A *Jikishinkage ryu* stílusú kardvívás kutatása terén végzett eredmények (Vida, 2008; Vida, 2014) vetették fel, hogy a *Jikishinkage ryu naginatajutsu*, mely szinte kizárólag női irányzatnak tekinthető, talán összekapcsolható a kardvívással is. A névazonosság ugyanis nem jelent feltétlenül kapcsolatot. A rendelkezésre álló források szűkössége ellenére sikerült a kardvívó stílus történetének és kialakulásának főbb csomópontjait feltárni, amely felvetette a nők és a *naginata* oktatásának kapcsolatát is. A vizsgált stílus mozgásanyagának transzszféreit vizsgálva pedig mindez a feltételezhető kapcsolat tovább erősödött.

A kutatás során egy párhuzamos történeti szál is feltárult tehát, mely aztán a nők neveléséhez kapcsolódott és a kutatás fő fókuszja lett. Mint említettük, a harcos rend gyermekei tanultak egyéb harcművészeteket is, melyek mind adott stílushoz voltak rendelhetőek. Ezek a stílusok eleinte adott harcos kaszthoz és nemzetséghez voltak köthetőek, főként, ahhoz a területhez és családhhoz, ahol és akik létrehozták. A *jikishinkage ryu* kardvívás esetében a pusztakezes harcművészetek tekintetében nagyjából sikerült feltárni teljes részletességgel a kapcsolódási pontokat és a mai rendszerekben gyakorolt elemek eredetét visszavezetni a korábbi századokra. Sikerült igazolni, hogy a *Jikishinkage ryu* egyik alstílusa ma is apáról fiúra öröklődik a XVIII. század óta (Vida, 2014). Viszont a szálfelegyverek, azaz a lándzsa és az alabárd japán megfelelőjét tekintve, a *naginata*-t fókuszba helyezve eleinte nem találunk ilyen rendszert és forrást.

2013-ban ebből a fókuszról közelítve feltártuk, hogy a *naginata* vívó stílust *Satake Kanryūsai* alapította (Amdur, 2013) az 1860-as éveket nem sokkal megelőzően, de biztos információ ezzel kapcsolatban nem elérhető. Mindez azért releváns számunkra, ugyanis *Satake Kanryūsai* a *Jikishinkage ryu* stílusú kardvívás egyik nagymestere is volt, tehát a kapcsolat a kardvívás és *naginata* vívás között forrásokra alapozottan igazolható. Viszont ekkor még egyáltalán nem számított női irányzatnak és harcművészetnek, ahogy napjainkban. A 2009–2013-as periódus során valamennyi kutatásunk falba ütközött azzal kapcsolatban, hogy a *Jikishinkage ryu* kardvívás és *naginata* vívás kapcsolatát ezen túl is feltárja. Ugyanis az igazolhatta volna azt a felvetést, hogy a korábbi oktatási és nevelési módszernek megfelelően az általunk vizsgált stílus is egy eredetileg komplex rendszer volt, melyhez nők is csatlakozhattak teljesen egyedülálló módon.

A stílus egy XX. századi változatát oktató kutatóval vettük fel a kapcsolatot, dr. Marcos Sala Ivars⁸ művészettörténésszel. Tekintve, hogy forrásokat nem sikerült mindennek igazolására találni, a mozgásanyag összevetése vált elérhetővé. Madridi találkozásunk során 2016-ban azonban sikerült empirikus úton, azaz a mozgásokat bemutatva arra utalást találni, hogy a rendszerek

⁸ Dr. Marcos Sala Ivars az Universidad Autónoma de Madrid | UAM · Centro de Estudios de Asia Oriental History docente. Az említett egyetem Művészettörténeti Tanszékének tiszteletbeli munkatársa és az Ázsia Kutatócsoport titkára, kutatásainak középpontjában a japán fegyverek és a szamurájokhoz kapcsolódó művészettörténet áll. A Ryoen-ryu naginata jutsu nagymestere, mely a Jikishinkage-ryu naginatajutsu egyik változata.

felépítése sokkal több jellegzetes ponton hasonlít egymásra, mint ahogyan azt a pusztán véletlen indokolná. A feltárt stratégia és a vallási elemek, a másodlagos fegyver használata mind azt igazolta, hogy egyező rendszerekről van szó. Két évvel később sikerült a hipotézist igazolni forrásokra alapozottan is. A 2016-ban létrehozott online kutatói a *Jikishinkage ryu* feltárására sikerrel járt. 2017-ben sikerült eredményre jutni és igazolni a felvetést, de akkor még csak egyetlen fénykép segítségével másodlagos forrásból. A felkutatott, még ma is élő naginata vívómester családi archívumában őrzött vizsgatekercek, melyek kijelölték az utódlás folyamatát, végül megerősítették, hogy a *naginatajutsu* és a *kenjutsu* irányzat valójában nem két külön stílus vagy irányzat és a nők, valamint a férfiak együtt gyakoroltak 1860-tól, ami egyedülálló felfedezés a japán harcművészetek történetében is.

Az említett fénykép azért releváns számunkra mert a következő személyek szerepelnek rajta: bal oldalt, *Uchida Yoshisada* – középen *Satake Kanryusai* – jobb oldalt *Sakakibara Kenkichi* – elől *Satake Kanryusai* felesége. *Sakakibara Kenkichi* a *Jikishinkage ryu* kardvívás 14. nagymestere volt (Friday, 1997), *Satake Yoshinori* volt *Satake Kanryusai* másik neve. *Satake Yoshinori* (佐竹 鑑柳 斎源 義文) a *Jikishinkage Naginatajutsu* 14. nagymestere. A képen pedig ott van *Satake Shigeo*, *Yoshinori* felesége is. Ők voltak, akik a *Jikishinkage ryu* kardvívás mester és oktató fokozatának elérése után elkezdték kifejleszteni a *kenjutsu* nyomán a speciális *Jikishinkage naginatajutsu*-t.

Ehhez áttételesen kapcsolható az a popkultúrában folyamatosan jelenlévő toposz, amely szerint a *naginata* női fegyver (a *Toda-ha Buko-ryu stílust leszámítva a naginatajutsu mesterek szinte mind nők napjainkban*). Eleinte nem láttuk, hogy ez az elképzelés miként alakult ki, hiszen már csak a fizikai adottságok tekintetében is nehezen igazolható mindez. A *naginata* ugyanis a japán fegyverek egyik legsúlyosabb tagja. Teljes súlya 5-6 kg között mozog, még a kard tömege extrém esetben 1500-1800 gram. Így nehezen volt indokolható, hogy miért pont a nőket oktatták a fizikailag is nehezebben forgatható fegyver kezelésére. A *naginata*, mint a nők fegyvere legelőször a *Tendō-ryu*, majd *Yoshin-ryu* rendszerébe jelenik meg az 1580-as, majd az 1680-as években, mely szinte egybeesik a *Jikishinkage ryu* ma is ismert formájának létrejöttével (Green & Svinth, 2010) és a *Yoshin-ryu* több ponton kapcsolódik is a *Jikishinkage ryu*-hoz (Vida, 2014). Habár a *Tendō-ryu* és a *naginata* kapcsolata vélhetően újabb és szintén az 1680-as évekhez köthető (Skoss, 1997). Tehát nem igazolható az a populáris kultúrában elterjedt nézet, hogy ezzel tanították a lányokat és nőket, hogy a csatározó férfiak távollétében megvédjék magukat és javaikat, hiszen az 1680-as évek már a béke időszak.

A fénykép megtalálása után a *Jikishinkage ryu naginatajutsu* egyik ma is élő képviselője elmesélte azt a történetet, mely szerint eredetileg *Satake Shigeo* (aki a megosztott képen is szerepel) kardvívást szeretett volna tanulni. *Shigeo* azonban, tekintve, hogy nő volt nem tanulhatott hivatalosan kardvívást édesapjától, illetve engedélyhez, ajánlólevélhez sem juthatott tőle az akkori

szabályok értelmében. Mindezt annak ellenére, hogy ez már a XIX. századi Japán. Ezért megszökött és így került *Satake Kanryusa*hoz, aki aztán nemcsak a mestere, hanem a férje is lett. Az elmondás alapján eleinte kardvívással kezdte a tanulást *Kanryusai* mellett, de technikai tudása ellenére sem sikerült a férfiak erőfölényét kompenzálnia. Így vált kézenfekvő megoldássá, hogy akkor hosszabb és nehezebb fegyverrel talán sikerülhet egy jól átgondolt stratégia mentén a férfiak fölé kerekedni. Az elgondolás bevált, tekintve, habár nem volt teljesen előzmény nélküli a történeti források alapján. Mindez azonban nem lejegyzett információ, hanem a *naginatajutsu* ma is élő képviselőjen elmondása, amit állítása szerint még személyesen, *Sonobe Hideotól* hallott. Attól a személytől, aki *Satake Shigeo* közvetlen tanítványa volt. Ennek egy részét a publikusan nem kutatható tekercek igazolták, melyek a mesterekhez köthető bizonyítványok, oklevelek.

1. sz. ábra: Jikishinkage ryu mesterek 1860 körül (Bittmann, 2010)

A formális oktatáshoz köthető, első beazonosítható és feljegyzett esemény a *naginatajutsu*hoz csatolhatóan az a pont, amikor a Doshisha Szabadművészeti Nőiskolán⁹ Mitamura Akinori *Tendō-ryu* stílusú *naginata* vívást kezdett oktatni 1899-ben. Nemsokkal ezt követően a Japán Női Egyetem Fizikai Nevelés Tanszékén 1901-ben Yazawa Isako *Buko-ryu* stílusú *naginata* vívást oktatott. A másik jelentős női harcművészeti oktató 1908-ban pedig Sonobe Hideo a

⁹ Doshisha Women's College of Liberal Arts (同志社女子大学, Dōshisha joshi daigaku)

Jikishinkage ryu naginata vívás 15. nagymestere. Az említett harcművészetek mind naginata iskolák és az említettek oktatók mind hölgyek. Sonoben Hideo a Himeji Pedagógiai Főiskolán kezdte meg a harcművészet oktatást. Szerepe azért kiemelkedő mert 1936-ban külön szervezetet alapított a naginata oktatók számára és a japán Oktatásügyi Minisztérium 1959-ben beemelte a naginata vívást a lányok oktatási programjába (Green és Svinth, 2010). Sonobe Hideo tanítványa alapította később azt az iskolát *Ryoen-ryu* néven. Így a kard és a naginata és a japán nőnevelés egy szűk szegmense tehát összekapcsolható. *Sonobe Hideo* pedig a korábbi fényképen látható *Satake Shigeo* közvetlen tanítványa. Azé a mesteré, akinek még a történet szerint el kellett otthonról szöknie, hogy harcművészetet tanulhasson. Így jutottunk el 1860-tól 1959-ig, amikor hivatalossá vált a nők oktatásában a naginata, mint eszköz.

Összefoglalás

Látható, hogy a japán kardvívás adott sajátosságainál fogva nem volt maradéktalanul adaptálható a nők képzési rendszerébe és a japán társadalom sajátosságai miatt hosszú időn keresztül nem is volt nyíltan vállalható, hogy nőket képezzenek kardívó vagy harcművészeti iskolákban. A toposzokkal ellentétben kardvívást ennek ellenére is minden rangú férfi tanulhatott, ha meg tudta fizetni ennek költségeit, kizárólag a lándzsavívás és a naginata vívás volt szigorúan tilos nem nemesi származású vagy nem samuráj rangú közembernek (Vida, 2014). Mindezek ellenére nők mégsem tanulhattak hivatalosan harcművészetet, még úgy sem, hogy a történelem és irodalom felvonultatott már hosszú ideje harcos nőket ábrázoló hőskölteményeket és egyéb művészeti alkotásokat.

A források bizonytalansága miatt az elvégzett kutatás talán nem feleltethető meg kifejezetten történeti kutatásnak, de mégis képes lehet igazolni, hogy nők Japánban a tiltások ellenére is tanultak és tanulhattak is harcművészetet. Ráadásul magas szinten sajátították el azt. A *Jikishinkage ryu* kardvíváshoz csatolhatóan nők szerepe meghatározóvá vált a szervezett harcművészeti oktatás létrejöttéhez. Aktív szerepük volt abban, hogy a japán történelem egy meghatározó szegmensét átmentsék a XXI. századra. Ellentmondásos lehet, hogy pont egy olyan világ értékeit mentették meg, melyet előtte sok száz éven keresztül szinte kivétel nélkül férfiak domináltak. A munkásságuk során létrejött harcművészeti irányzat az *atarashii naginata* (Amdur, 2013), mely mindössze annyit jelent, hogy „új naginata” ma már kifejezetten női sportnak minősül és javarészt női tagsággal rendelkezik. Ez az irányzat a XX. században jelentőségét tekintve vélhetően úgy ferdítette el a történelem értelmezését, hogy népszerűvé vált az a felvetés, hogy a *naginata* mindig is a nők fegyvere volt. Ez azonban nem megalapozott.

A japán kardvívás, azon belül a *Jikishinkage ryu* tehát aktívan alakított a japán nőnevelés rendszerét és segítette a japán kardvívás és naginata vívás

átmentését a következő századokba is és fordítva. A japán nőnevelésnek egy igen szűk részlete tehát a japán kardvívás és azon belül a *Jikishinkage ryu*, de mégis elmondható, hogy a *Jikishinkage ryu* naginata és a kardvívás egyik nagymestere nő volt. Ez a hagyomány azóta is töretlen. *Sonobe Hideo*, mint az utolsó szamurájkorszakhoz köthető mesterek egyike megalapított egy olyan intézményt, mely 120 év távlatából is működik és milliós taglétszámmal bír. Japánon kívül is több ezer tagja van.

A nőnevelésen keresztül a XIX. és a XX. század fordulóján esély kínálkozott rá, hogy a nők harcművészeti tevékenysége nyilvánossá válhasson és hogy a legmagasabb szinten is részévé válhasson a formális oktatás rendszerének. A japán kardvívás tradíciója tehát szervesen összekapcsolható a naginata forgatásával. Mindez alapvető hatást fejtett ki a japán harcművészetek és küzdősportok jelenére és hat a jövőjére is. A *Jikishinkage ryu kenjutsu és naginatajutsu* egyik ágazatának gyakorlására 2021-ben létrejött a Soproni Egyetemen belül egy klub, melyben a kötelező testnevelés keretén belül választható kurzusként kínálja a japán kard- és naginata vívást. A jelentkezők szinte kizárólag hölgyek.

Irodalomjegyzék

- Akinobu, S. (1903). *Jikishinkageryu Kenjutsu Gokui Kyoju Zukai* [直心影流剣術極意教授 図解]. Japán, magánkiadás: Iguchi Kaishinrou.
- Amdur, E. (2013). *Old School. Essays on Japanese Martial Traditions Expanded Edition*. Wheaton, US: Freelance Academy Press, Inc.
- Beasley, W. G. (2018): *Meiji Restoration*, US Redwood City, California: Stanford University Press.
- Bittmann, H. (2010): *Erwin von Baelz und die körperlichen Übungen Leibeserziehung und traditionelle Kampfkünste im Japan der Meiji-Zeit*, Verlag Heiko Bittmann.
- Bloomberg, C. (2010). *Szamurájok*, Budapest: Szenszár Kiadó.
- Erdély, G. (2008): *Kendo – A japán vívás*, Győr: magánkiadás.
- Faure, B. (2003). *The Power of Denial: Buddhism, Purity, and Gender*, Princeton, US: Princeton University Press.
- Friday, K. F. & Humitake, S. (1997). *Legacies of the Sword*, Hawaii, Honolulu: University of Hawaii Press.
- Green, T. A. & Svinth, J. R. (2010): *Martial Arts of the World [2 volumes]: An Encyclopedia of History and Innovation*, US Santa Barbara, California: ABC-CLIO.
- Keagen, J. (2013). *A csata arca*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Kéri, K. (1997): *Mi a neveléstörténet?* Pécs: PTE Tanárképző Intézet.
- Kéri, K. (2010): A japán neveléstörténet a hazai nyomtatott forrásokban, *Neveléstörténet: székesfehérvári Kodolányi János Főiskola Folyóirata* 7(3-4), 17-39
- Morvai-Sey, K. (2011): *Küzdősportok, küzdőjátékok*, Budapest: Dialóg Campus Kiadó.
- Nussbaum, L. F. & Käthe, R. (2005). *Japan Encyclopedia*. Cambridge, US: Harvard University Press.
- Oosterling H. (2011). "Budo philosophy," in: Bouckaert L.& Zsolnai L. (szerk). *Handbook*

- of Spirituality and Business*, (103–110. o). London, UK: Palgrave Macmillan, a division of Macmillan Publishers.
- Plavec Tamás (1988): *Judo kisenciklopédia*, Budapest: HungariaSport.
- Sato, H. (2009). *Szamurajlegendák*, Budapest: Generál Press.
- Skoss, D. (1997). *Koryu Bujutsu: Classical Warrior Traditions of Japan*. Koryubooks, 1997. ISBN 978-1890536046
- Speid, Z. (1907). *Sasaki Kichisaburo – A japán dzsiu-dzsicu tökéletesített módszere*, Budapest: magánkiadás: Hornyánszky Viktor.
- Szugavara, M. (2005). *Japán kardvívó mesterei*, Budapest: Szenzár Kiadó.
- Taisen, D. (2008): *Igazi zen – Bevezetés a sóbógenzóba*, Budapest: Mandala-Véda Kiadó.
- Teruko, C. (1991): *Katsu Kaishu – Susui's Story*, Tucson, US: University of Arizona Press.
- Totman, C. (1981). *Japan Before Perry: A Short History (10th ed.)*. Berkeley, California, US: University of California Press.
- Varga, P. (1971). *Az iskolai testnevelés játéka*. Budapest: Sport Könyvkiadó
- Vida, G. (2008). *Kashima Shinden Jikishinkage ryu kenjutsu*. Budapest: Lunarimpex.
- Vida, G. (2014). *A kard árnyékában.: A Jikishinkage Ryu stílusú kardvívás története, mesterei és gyakorlatai*. Budapest: Lunarimpex.
- Vida, G. (2022). Mítosz és valóság: a japán kard, *Határtalan régészet* 2022(2), 50-56.